

Tri največje absurdnosti današnje dobe so se pod vodstvom „National Government-a“ v Angliji polno razmahnile: Prvič brezposelnost in beda v času najčudovitejšega poleta produkcijskih energij. — Drugič politika gospodarske avtarkije, radi katere so propadli najmočnejši premogovni, železni in tekstilni kombinati sveta (Wales, Manchester). — Tretjič oborožitev, ki je mobilizirala industrijo in v kateri je našel sedanji režim svojo edino rešitev.

Janko Sernek.

Iz knjig

Glose k memoarom maršala Marmonta

Marmont se bori v izgubljeni bitki pri Leipzigu, nato se kakor sam Napoleon umika pred premočnimi zavezniki. Skupno z Mortierjem izgubi bitko pri Laonu, nato ga decimirajo pri La Fère Champenoise. Sovražniki so v veliki prenoči. Vsa cesarska vojska se umika brez fizične in skoraj brez moralične sile proti Parizu. To je končno tudi vojaški zlom. Lefebvre, Oudinot, Macdonald, Ney in drugi zahtevajo od Napoleona, naj odstopi v korist svojega sina. Marmont, ki se je korak za korakom umikal, stoji zdaj celo decimiran pred Parizom in se izredno hrabro in trdovratno brani. Med tem pa je Pariz odpadel od Napoleona. Cesarica je pobegnila, provizorična vlada pa je z meščanstvom vred prepričana, da je najboljša, če Napoleon odstopi. Marmont je že prej dobil polnomoč od Ludovika Bonaparta; zdaj se posvetojuje s svojimi generali, nato pa odločno odpade od Napoleona. Sporoči zavezniškemu poveljniku Schwarzenbergu: „Privravljen sem posredovati med ljudstvom in armado, da se izognemo meščanski vojni.“ To je takozvano Marmontovo „izdajstvo“, za katero so iznašli bonapartisti izraza „raguser“ in „ragusade“, kar pomeni lopovščina. In vendar so od Napoleona odpadli skoraj vsi, celo Aleksander Berthier, intimen prijatelj Napoleonov in njegov osebni odlikovanec. V resnici mora biti človek že hudo zaslepljen častilec Napoleona, če zameri tem maršalom, (ki so preživeli revolucijo in giljotiniranje Ludovika XIV.), da se niso do zadnje kaplje krvi borili za Napoleona. Buržoazija pa je bila nad Napoleonom tako zelo obupana, da se je navduševala celo za Burbone.

Marmont se je ob tej priliki vedel kot aristokrat in vesten oficir. Preden se je predal, se je posvetoval s svojimi generali, ki so bili vsi soglasni za kapitulacijo. Ravnal se je takorekoč po principu „večje legitimnosti.“ Ko se je pozneje Napoleon vrnil z Elbe (l. 1815), je v svet lansiral proklamacijo, v kateri je trdil, da sta Marmont in Augereau z izdajstvi onemogočila njegovo popolno zmago itd. Vesti so bile groteskno pretirane, vendar so jih Francozi radi verjeli, kajti noben narod ne prizna rad poraza, posebno ne tako samozavesten narod, kakršen so bili Francozi za časa Napoleona, ki je nešteto krat neverjetno sijajno zmagal. Pozneje na Sv. Heleni je Napoleon izjavil: „Žal mi je za Marmonta. Saj ni slab človek. Apelirali so na njegovo čustvo. Mislil je, da rešuje donovino in je storil blazno dejanje. Rajši bi se bil ustrelil, kakor da bi vede zagrešil izdajo. Človeška narava je zelo slabotna.“ Vkljub tej precej objektivni sodbi pa ga je vendar v svojem testamentu spet zmerjal z „Judežem“. To pa pomeni le še zadnji teatralični efekt tega velikega komedijanta.

Reakcija in izgnanstvo.

Ne le Marmont, Francija je od Burbonov pričakovala odrešenja in je kmalu bila razočarana. Od začetka je postal maršal Marmont legitimist, toda kakšen! Burbonskim ministrom je izjavil, da bi bilo treba obdržati državno trikoloro, češ

„restavracija ni kontra-revolucija, temveč dopolnilo zadnjega akta revolucije“. To se pravi, da je Marmont prav tako „kakor večina francoskega meščanstva, upal v spojitev starih in novih interesov, kajti „gospodarji naj si vedno ponavljajo, da je njihova prava korist v pravičnem in trdnem vladanju.“

Burboni pa niso spoznali svoje koristi. Bili so tako bedasti, kakor se spodobi menda edino za stare knežje rodbine. Oživljali so dvorski protekcionizem, ki je bil v tem času gospodarsko in idejno zraslega meščanstva še mnogo bolj nesmišeln, kakor vsi Napoleonovi vojaško-fevdalni poskusi. V tem času podivjanosti uprave in podivjanosti pravosodja se Marmont vedno bolj oddaljuje od javnega življenja. S svojimi nazori je osamljen. Upa na neizogibno angleško-konstitucionalno monarhijo, a ni ga, ki bi jo uresničil, nobena stranka v Franciji ne zastopa njegovega mnenja. In še enkrat prisilijo Marmonta razmere, da prevzame ne-hvaležno vlogo. Za časa julijske revolucije mu kralj poveri poveljstvo mesta Pariza. Marmont seveda ni s srcem pri stvari, on, ki je pozneje zapisal: „Zloraba oblasti izzove upravičen upor, upor vodi do zmage in takoj nato do osvete.“ Njegovi nazori o vojaški časti so mu velevali, da svojo „legalno“ dolžnost izpolni, toda storil je vse za pomirjenje in je svojim poveljnikom strogo naročal, da naj streljajo le tedaj, ako so sami napadeni. Nastopal je obzirno, dokler se je sploh dalo, kar so mu pa tudi pozneje očitali. Sledeča epizoda je značilna. Marmont poroča:

„Sam sem prišel v bližino topa, da bi si natančneje ogledal četo (vstašev), katere ogenj se je ob mojem prihodu še poostril. Ker sem opazil, da so v množici žene, sem prepovedal streljanje s topom.“ Tako kavalirsko so vodili meščanske vojne l. 1830!

28. julija pa so boji strahovito krvavi. Proti Marmontu poveljuje drugi aristokrat, stari Lafayette, ki so ga prav tako prisilili v vodstvo. Marmontove čete prehajajo k sovražniku in ljudstvo, s katerim maršal na tihem simpatizira, ga prisili k umiku iz mesta. Korist od zmage seveda ni imelo ljudstvo, temveč veliko (zdej je po sredstvih že veliko) meščanstvo. Ko je spremljal bankir Laffitte vojvodo Orleanskega, pozneje od Daumierja tolikokrat karikiranega meščanskega kralja v mestno hišo, je izjavil: „Odslej bodo vladali bankirji“. In tako je bilo.

Marmont pa mora v pregnanstvo, on, ki je vedno ljubil legalnost. Saj je najprej „izdal“ Napoleona, nato pa poveljeval proti revolucionarjem in so ga zato sovražili. To sovražstvo njegovih rojakov je Marmontu povzročilo marsikatero bridko uro: mnogo mest v memoarih govori o tem. Vendar so nekateri liberalni zgodovinarji čisto pravilno ocenili njegov značaj in vlogo l. 1830. kakor n. pr. svoje čase tudi pri nas popularni Rotteck.

Marmont se je v pregnanstvu najprej naselil na Dunaju, odkoder je mnogo potoval, nato pa v Benetkah. Užival je rento, ki mu jo je že l. 1817 zopet naklonil cesar Franc. Zato je Marmonta v zadnjem času imenoval Slodnjak „avstrijskega plačanca“, izraz, ki je menda v dveh ozirih zelo krivičen. Prvič hoče, da bi se moral Marmont sramovati, če prosi sovražnika ali vsaj bivšega sovražnika za rento. Na to je odgovor lahak. Marmont je bil aristokrat po rojstvu in vojaški aristokrat pod Napoleonom. Aristokrati pa so bili od nekdaj popolnoma mednarodna organizacija — izjeme, kakor hrvaški velikaši l. 1848., so čisto navidezne. Če bi bilo drugače, bi moral človek zameriti tudi princu Evgenu Savojskemu, da je stopil v avstrijsko službo, vendar tega do zdaj še ni nihče storil. Druga krivica v očitku plačanca je pač ta, da predpostavlja, da je krivica jemati denar, ki so ga prislužili drugi ljudje. To mnenje še danes ni splošno razširjeno in zelo mnogo naših sodobnikov živi hladnodušno in veselo od denarja, ki ga v nobenem oziru niso prislužili. V Marmontovih časih je bil socializem

prav v povojih in še l. 1871. so bili toli zloglasni komunardi skrajno obzirni do privatne lastnine pri produkcijskih sredstvih. Aristokrat in vojak Marmont v prejemanju rente niti po vzgoji niti po izkušnjah kasnejšega življenja ni mogel videti ničesar, kar ne bi se do skrajnosti skladalo s častjo oficirja.

Marmont kot pisatelj.

Marmont je mogoče začel pisati iz potrebe po zaslužku, ker renta zanj ni bila velika, pri tem pa je imel nepričakovan uspeh. Napisal je precej potopisov, (n. pr. Potovanje po Ogrski), nato delo, ki že v naslovu spominja na Montequieuja: „O duhu vojaških uredb“ (L'Esprit des institutions militaires) in že omenjene memoare, ki jih je začel pisati l. 1828, a dovršil jih je šele v preganstvu. Marmont je torej začel svojo pisatejsko karijero zelo pozno, „pred pragom starosti“, zato njegova dela tudi niso čist izraz njegove osebnosti. Poslužili bi se lahko nekega Shawovega izreka in konstatirali, da so Marmontova dela zanj toliko in tako malo značilna, kakor so Cezarjeva dela za Cezarja. Od memoarov in drugih spisov ne moremo pričakovati niti popolne izglajenosti stila, niti končne dognanosti misli. Vendar so pisani z velikim talentom, živani so v opisovanju in polni misli. Njegova opazovanja so silno mnogostranska, kar daje velik čar njegovemu pripovedovanju. V mladih letih je bil Marmont le vojak, do svojih „civilnih misli“ je prišel skoraj svoji volji. O tem pravi: (vojaškega) „življenja, polnega nevarnosti in razburjenj, ki ogreva srce in življenje podesetori, se takrat (l. 1813) še nisem naveličal. Čas in nesreče mi še niso bile odprle oči in mi pokazale prevar, ki jih je tako življenje pogostokrat tako polno.“

Takratna vojna je imela vsaj včasih še nekaj romantičnega bleska. Dokler je bil mlad, ni moglo Marmonta nič razočarati, ne množica padlih in razmesarjenih vojakov pa tudi ne številni obešeni kmetje, ki jih je imel na vesti njegov tovariš Davoust. Maršal Marmont se je do konca svoje karijere lahko prelevil v vojaka; večkrat je sam vodil napad pešcev in dobil nekaj ran. V mladih letih pa je sprejemal povelja v svetem prepričanju, da služi veliki in lepi stvari. Najbolj v svojem elementu je bil seveda kot Napoleonov častnik, čigar propad je bil, kakor za mnoge druge maršale, vkljub vsemu tudi zanj katastrofa. Burboni mu nekdanjega izvrstnega poveljnika z vso svojo legitimacijo niso mogli nadomestiti. Vojak ne sprašuje, temveč izvršuje povelja, vendar prihaja Marmont v življenju nekolikokrat v položaj, ko mora blagrovati ljudi, ki se jim ni bilo nikdar treba vpraševati: kaj je dolžnost? Pod Napoleonom živi skoraj stalno na vojni ali sredi inženjerskih in upravnih poslov; ko pa mora pozneje stalno živeti na burbonskem dvoru, opazi prav kmalu, da so njegovi suvereni nekoliko manj kompetentni. Zaradi nekega kavalirstva, ki mu brani, da bi se ostro izražal o ljudel, ki jim je dolžan hvale, in radi nujne nekritičnosti vojaka, prihaja Marmont včasih v opreko s svojimi lastnimi opazovanji. Ves čas svojega življenja je dajal značaju prednost pred duhom. Zapisal je: „Značaj mora biti dovolj močan, da vlada nad duhom.“ Ni imel političnih strasti, bil je le za časti sprejemljiv vojak. Toda njegov intelekt je bil premočan in tako je opazil večkrat stvari, ki niso bile v skladu z oficijalno smerjo, ki jo je moral zastopati — neskladnosti, krivičnosti in smešnosti oseb, ki so mu poveljevale. O vsem pa poroča z neumorno natančnostjo in ta način pripovedovanja je poseben čar njegovega stila. Kljub vsej samozavesti se Marmont izraža večkrat tako, kakor Franceov Jakec Vrtiraženj. Tako je n. pr. silno zabavno, ko pravi, da je povzročila nerazumljivo vedenje dofena (sina Karla X.) menda „naravna slabost njegovih duševnih organov.“ (Konec sledi.)

Branko Rudolf.